

УДК 342.565.2

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.6.27>

Паскар Аурика Лазорівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри процесуального права

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ORCID ID: 0000-0002-0765-1143

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

LEGAL BASES OF IMPLEMENTING DECISIONS OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF UKRAINE

У статті розглянуті правові аспекти виконання рішень Конституційного Суду України. Автор детально аналізує законодавчі засади, теоретичні розробки та судову практику у цій сфері, розкриваючи ключові аспекти їхньої реалізації та важливість для правового середовища. Стаття висвітлює теоретичні та практичні особливості виконання рішень Конституційного Суду України та акцентує увагу на проблемах, які можуть виникнути у зв'язку з цим. Автор пропонує можливі шляхи вдосконалення цього процесу з метою підвищення його ефективності. Зроблені у ході дослідження висновки висвітлюють стратегічне значення ефективного реалізації рішень Конституційного Суду України для забезпечення правової стабільності та довіри до правосуддя в країні. Автором визначаються проблемні аспекти, такі як недосконалість правового регулювання, невизначеність суб'єктів виконання та відсутність ефективного механізму, які вимагають уважного розгляду та системного вирішення. Підкреслюється важливість конституційної легітимності рішень та їх ролі в забезпеченні законності та верховенства права. Зазначається, що невиконання рішень може підірвати авторитет правової системи та загрожувати ефективності конституційного контролю. Звертається увага на важливість подальших зусиль у вдосконаленні законодавства та механізмів виконання рішень, які визначають успішний шлях розвитку правової системи. Результати дослідження важливі для розуміння ефективності системи правосуддя в Україні та сприяють подальшій дискусії щодо удосконалення правового регулювання виконання рішень Конституційного Суду з метою забезпечення стабільності та правової визначеності в країні.

Ключові слова: Конституційний Суд України, рішення Конституційного Суду України, виконання рішень Конституційного Суду України, обов'язкова сила рішень Конституційного Суду України, конституційна юрисдикція.

The article delves into the legal intricacies surrounding the execution of decisions by the Constitutional Court of Ukraine. The author conducts an analysis of the legislative foundations and legal conclusions reached by the Constitutional Court of Ukraine in connection with the enforcement of its decisions, particularly within the context of their impact on the legal framework in Ukraine. Key aspects of their implementation and their significance for the legal milieu are elucidated. The article accentuates the role of the principle of mandatory compliance with decisions and findings of the Constitutional Court of Ukraine. Theoretical and practical nuances of executing decisions of the Constitutional Court of Ukraine, as well as potential sanctions for non-compliance, are thoroughly examined. The article spotlights challenges that may arise during the execution of decisions of the Constitutional Court of Ukraine, scrutinizes scholarly contributions in this domain, and proposes potential avenues for refining this process to enhance its efficacy. The conclusions drawn from the research underscore the strategic importance of effectively implementing decisions by the Constitutional Court of Ukraine to ensure legal stability and instill trust in the justice system within the country. Crucial aspects such as problem analysis, the ambiguity of execution subjects, and the lack of an effective mechanism are identified, necessitating careful consideration and systematic resolution. The significance of the constitutional legitimacy of decisions and their role in upholding the rule of law and stability in the legal milieu is emphasized. Attention is drawn to the importance of ongoing efforts to improve legislation and mechanisms for executing decisions, which chart a successful course for the development of the legal system. The research findings are pivotal for comprehending the effectiveness of the judicial system in Ukraine and contribute to ongoing discussions on refining the legal framework governing the execution of decisions by the Constitutional Court to ensure stability and legal certainty within the country.

Key words: Constitutional Court of Ukraine, decisions of the Constitutional Court of Ukraine, execution of decisions of the Constitutional Court of Ukraine, mandatory force of decisions of the Constitutional Court of Ukraine, constitutional jurisdiction.

Конституційні принципи поділу влади та незалежності судової системи є однією з гарантій належного захисту прав, свобод та інтересів особи. Однак дані конституційні засади втрачають свою дієвість і актуальність у разі невиконання судових рішень. У перспективі невиконання або неналежне виконання рішень судів зумовлює підрив довіри до судової влади та правової системи в цілому. Ці твердження є актуальними для судів усіх рівнів, як загальної, так і конституційної юрисдикції. З огляду на це **метою даного дослідження** є проаналізувати та критично оцінити законодавчі положення та теоретичні розробки щодо виконання рішень Конституційного Суду України з метою виявлення викликів та розроблення пропозицій щодо їх подолання.

Конституційний Суд України є незалежним, самостійним органом з виключними конституційними повноваженнями, діяльність якого спрямована на здійснення конституційного контролю задля забезпечення верховенства Конституції України. Правові основи діяльності та функціонування Конституційного Суду України встановлені як на рівні Конституції України, так і спеціального закону – «Про Конституційний Суд України».

Згідно конституційним приписам, Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження [1, ч. 1 ст. 147]. Законом України «Про Конституційний Суд України» [2] визначаються особливості організації і діяльності даного суду, порядок і підстави звернення до нього, порядок розгляду справ та процедуру виконання його рішень.

Рішення та висновки Конституційного Суду України, як результат і підсумок здійснення конституційного судочинства, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені [1, ст. 151-2]. Більше того, обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків законодавець відзначає як одну із засад діяльності даного суду [2, ст. 2]. У цьому контексті науковцями відмічається, що найважливішою з проблем у практичному здійсненні повноважень Конституційного Суду України є виконання його рішень, без вирішення якої не можна говорити не лише про гарантування верховенства Конституції України, принципу поділу влади, а й про наявність судової влади як такої [3, с. 70]. Також звертається увага на те, що проблеми реалізації актів Конституційного Суду України пов'язані з правовою природою таких актів, невизначеністю суб'єктів, які мають виконувати рішення, відсутністю налагодженого механізму виконання та контро-

лю за виконанням, а також притягнення винних до відповідальності. Відсутність чітких механізмів виконання і контролю може сприяти ігноруванню таких рішень та загрожувати ефективності правосуддя в цілому. З приводу цього висловлена думка, що вирішення даної проблеми вбачається у зміні декларативного характеру норм, що передбачають виконання рішень даного суду, на зобов'язальний, а також покладення обов'язків контролю за виконанням відповідних рішень на суд конституційної юрисдикції [4, с. 101].

Зміст принципу обов'язковості судових рішень Конституційного Суду України обумовлений загальними вимогами та особливостями судових рішень в цілому. Судове рішення є владним приписом та основним актом реалізації судової влади. У той же час, метою судового рішення є не тільки вирішення певного спору через надання сторонам юридичної визначеності, але часто також установлення судової практики, яка може попередити виникнення інших спорів та забезпечити суспільну гармонію [5, п. 7]. Судове рішення, крім того, що вирішує конкретний спір між сторонами, дійсно може мати ширший соціальний контекст і значення. Передусім, воно встановлює правові норми і принципи, які слід дотримуватися у подібних справах. Це робить юридичну систему більш передбачуваною і допомагає суб'єктам розуміти їхні права та обов'язки.

Згідно правовим висновкам Консультативної ради європейських суддів виконання судових рішень в цілому і Конституційного Суду України зокрема, обумовлено тим, що будь-який припис, що міститься в судовому рішенні або виданий на його підставі, повинен бути викладений чіткою й недвозначною мовою так, щоб його можна було ввести в дію, виконати [5, п. 53]. Чітке та точне формулювання законів є основою для їхньої правильної інтерпретації та ефективної реалізації в суспільстві.

Обов'язкова сила рішень Конституційного Суду України обумовлює їх належне та своєчасне виконання, яке виступає важливою передумовою для підтримання правового порядку, демократії та захисту прав і свобод громадян у сучасному суспільстві. Рішення Конституційного Суду України мають пряму дію і для набрання чинності не вимагають підтвердження зі сторони будь-яких органів державної влади [6, п. 4]. Відмова виконувати його рішення або будь-які зволікання з виконанням чи неналежне виконання може зумовити порушення прав і свобод людини та ставити під загрозу демократичні цінності. Конституційний суд грає ключову роль у забезпеченні виконання основних принципів і цінностей, закріплених у Конституції.

Обов'язковість судового рішення значиться серед основних конституційних засад правосуддя [1, ст. 129] та відображає ключову характеристику судових рішень в цілому. Невиконання судового рішення загрожує сутності права на справедливий розгляд судом [8, п. 3]. Оскільки рішення судів різних юрисдикцій мають свої специфічні особливості, правова система держави передбачає специфічні порядки та механізми їх виконання. Специфіка виконання рішень Конституційного Суду України також обумовлена іншими ознаками їм притаманними – акти даного суду мають підконституційний характер, вони визначають напрями право встановлення для законодавця, не можуть замінювати закони та мають привілейований статус, оскільки передбачають вимоги до органів державної влади [9, с. 35–36].

Обов'язковість виконання рішень Конституційного Суду України закріплена на рівні основного закону держави, який визначає, що «рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені» (ст. 151-2 Конституції України). Властивості обов'язковості, остаточності та неможливості оскарження ухвалених Конституційним Судом України актів за наслідками розгляду справ пов'язані з виключними повноваженнями органу конституційної юрисдикції [10, п. 2]. Саме ці властивості рішень Конституційного Суду України роблять їх винятковими та важливими у системі правового регулювання.

Положення статті 151-2 Конституції України про те, що рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені були предметом конституційного подання щодо їх офіційного тлумачення. Було порушено питання про те, які саме рішення не підлягають оскарженню: будь-які рішення, що він приймає на своїх засіданнях; чи лише рішення з питань, пов'язаних із здійсненням конституційного провадження за наслідками розгляду справ за конституційними поданнями, конституційними зверненнями та конституційними скаргами. У відповідь на дане питання відмічається, що всі рішення незалежно від їх юридичної форми, ухвалені з питань виключних конституційних повноважень даного суду, не можуть бути оскаржені [10, п. 1]. Така позиція пояснюється особливим конституційним статусом самого Конституційного Суду України, природою його рішень і надзвичайною важливістю виконання функцій та завдань, пов'язаних із забезпеченням верховенства Конституції України.

Щодо самого порядку виконання рішень Конституційного Суду України законодавець встановлює, що даний суд у своїх рішеннях чи висновках може встановити спосіб, порядок та строки їх виконання. Також Конституційний Суд України вправі зобов'язати відповідні державні органи забезпечити контроль за виконанням рішення або додержанням висновку і вимагати від даних органів письмове підтвердження цього [2, ст. 97]. Так, у разі необхідності у рішеннях, висновках даного суду можуть бути визначені додаткові заходи, пов'язані з порядком їх виконання, звернена увага на терміновість чи обов'язки щодо його забезпечення. При цьому незалежно від того, чи вказано у рішенні даного суду конкретний порядок виконання його висновку, державні органи мають зобов'язання виконувати цей висновок виключно відповідно до норм Конституції та законів України, дотримуючись своїх повноважень та встановлених процедур [6, п. 3]. Дані положення підкреслюють важливість додержання принципу законності у виконанні рішень Конституційного Суду України. Забезпечення відповідності дій державних органів Конституції та законам є гарантією забезпечення виконання рішень даного суду, ключовим елементом для збереження правової стабільності та довіри до юридичної системи.

У контексті розгляду питань щодо виконання рішень Конституційного Суду України слід звернути увагу на те, що в силу своєї правової природи вони підлягають виконанню без потреби прийняття додаткових актів. Вони мають пряму дію і для набрання чинності не потребують підтверджень з боку будь-яких органів державної влади. З приводу даного питання відмічається, що загальнообов'язковість рішень Конституційного Суду України обумовлена положеннями статті 152-2 Конституції України, в силу яких ці рішення набувають характеру *erga omnes*. Це загальний аспект чинності актів конституційного судочинства. Він гарантує нормативний характер Конституції, яка накладає зобов'язання на органи державної влади, в тому числі на органи судової влади [11, с. 68]. З огляду на це, Конституційний Суд України не просто констатує неконституційність правового акта, а своїм рішенням визнає їх недійсними – іншими словами, відповідні правові акти втрачають чинність з моменту прийняття даним судом відповідного рішення.

Додатковою гарантією своєчасного та належного виконання рішень Конституційного суду України є те, що на законодавчому рівні закріплено відповідальність за такі дії. Так, положення

закону України «Про Конституційний Суд України» передбачають, що невиконання рішень даного суду, недодержання його висновків або створення перешкод у цьому обумовлено притягненням до відповідальності згідно із законом (ст. 98). Необхідність виконання рішень Конституційного Суду України та встановлення на законодавчому рівні юридичних гарантій їх успішного виконання є запорукою належного функціонування самої держави.

Правове регулювання окремих питань виконання рішень та додержання висновків Конституційного Суду України здійснено у Регламенті даного суду. Зокрема зазначено, що моніторинг стану виконання рішень та додержання його висновків здійснюється самим Конституційним судом України. За наслідками моніторингу стану виконання рішень та додержання своїх висновків Конституційний Суд України може вирішувати питання, пов'язані з їх невиконанням та недодержанням. У зв'язку з цим передбачена можливість звернення з письмовим запитом до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб з метою отримання інформації, відповіді на запитання або роз'яснення про дії (заходи), спрямовані на виконання рішень та додержання висновків Конституційного Суду України. У разі якщо отримана інформація свідчить про невиконання рішень, недодержання висновків вирішується питання про вжиття заходів щодо притягнення посадових осіб до кримінальної відповідальності за умисне невиконання ними цих рішень [12]. Така форма реагування є особливо важливою з огляду на забезпечення ефективності та авторитету юридичної системи. Це також служить запобіганню можливому беззаконному поведженню посадових осіб та сприяє створенню ефективної системи правосуддя, де рішення суду мають справжню силу і вагу.

Враховуючи специфіку рішень та висновків Конституційного Суду України варто звернути

увагу на те, що їх виконання та додержання повинно забезпечуватись головним чином конституційними гарантіями та статусом даного суду. У цьому контексті слушним є твердження про те, що виконання судових рішень в значній мірі залежить від іміджу суду в суспільстві, його авторитету та поваги, яку демонструють інші установи та органи влади. Чим більше суспільство знає про суд, тим більше воно слідує рішенням суду і не буде терпіти бездіяльності з боку виконавчої влади щодо їх виконання [13, с. 5]. З цих міркувань, високий статус та повага суду в суспільстві можуть сприяти більш ефективному виконанню його рішень і зміцнити правовий порядок.

Отже, ефективна реалізація рішень Конституційного Суду України має стратегічне значення для забезпечення правової стабільності та підтримання довіри до правосуддя в країні. Правова невизначеність, нечітке окреслення кола суб'єктів виконання, відсутність ефективного механізму та відповідальності створюють серйозні виклики, які вимагають системного вирішення.

Важливість правильного виконання рішень Конституційного Суду України полягає не лише в їх конституційній легітимності, але й у підтримці верховенства права та стабільності правового середовища. Забезпечення верховенства права через виконання рішень даного суду є важливою передумовою для зміцнення довіри громадян до системи правосуддя та підтримки конституційних цінностей.

Подальші зусилля в напрямку вдосконалення законодавства та зміцнення механізмів виконання рішень Конституційного Суду України повинні бути направлені на створення ефективного та прозорого механізму їх виконання, що враховує конституційні принципи та гарантує відповідальність за невиконання. Такий підхід буде сприяти не лише правовій стабільності, але й зміцненню легітимності та підвищенню авторитету правосуддя.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996. № 254к/96-ВР : Редакція від 01.01.2020. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>
2. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017. № 2136-VIII : Редакція від 20.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>
3. Белов Д.М., Мишанич К.С., Проблеми виконання рішень Конституційного Суду України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Серія ПРАВО. Випуск 30. Том 1. С. 70–74.
4. Ромців О.І., Проблеми реалізації рішень Конституційного Суду України. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2022. № 12. С. 97–102. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.18>
5. Висновок № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень. URL: court.gov.ua/userfiles/vism_11_2008.pdf
6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України «Про чинність Закону України «Про Рахункову палату», офіційного тлумачення положень частини другої статті 150 Конституції України, а також частини другої статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» стосовно порядку

виконання рішень Конституційного Суду України (справа про порядок виконання рішень Конституційного Суду України) від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-00#Text>

7. Справа «Горнсбі проти Греції» (Case of Hornsby v. Greece). Заява 18357/91. Рішення від 19.03.1997. https://zakon.rada.gov.ua/laws-/show/980_079#Text

8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Шаповалова Олексія Леонідовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 20 частини першої статті 106, частини першої статті 111-13 Господарського процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-12#Text>

9. Селіванов А. Проблемні аспекти законотворчого процесу та їх відображення в рішеннях Конституційного Суду України. *Право України*. 2004. № 9. С. 35–36.

10. Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 151-2 Конституції України від 2 грудня 2019 року № 11-п/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-19#Text>

11. Савчин М. Юридична сила рішень Конституційного Суду України та їх імплементація в адміністративному судочинстві. Юридичні наслідки визнання нормативного акта неконституційним для захисту прав людини в адміністративному судочинстві : зб. матеріалів Міжнар. семінару-практикуму (м. Київ, 31 лип. 2020 р.). Касац. адмін. суд у складі Верховного Суду. Харків : Право, 2020. С. 65–71.

12. Постанова Конституційного Суду України про Регламент Конституційного Суду України від 22.02.2018 № 1-пс/2018. Редакція від 12.09.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18#Text>

13. Gunars Kūtris. Authority of the Constitutional Court as the precondition of execution of the decisions. Execution of the decisions of Constitutional Courts: a cornerstone of the process of implementation of Constitutional Justice. 2008. 8 с. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?-pdffile=CDLJU\(2008\)028-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?-pdffile=CDLJU(2008)028-e)